

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

КОРУЦ У. З.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
(Тернопільський національний економічний
університет)

УДК 343.33

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.1-2.29>

**ЗМІСТ ПРОПАГАНДИ ТА ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ
У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ**

Стаття присвячена дослідженню питання змісту пропаганди та обмеження свободи вираження поглядів у практиці Європейського суду з прав людини. Пропаганда війни несе в собі загрозу кожній людині, світовій спільноті, безпеці людства та довкіллю, порушуючи підвалини мирного людського співіснування. Обґрунтовано важливість розуміння як змісту висловлювань, що становлять зміст пропаганди, розпалюють ненависть чи ворожнечу, так і їхній контекст.

Надано правовий аналіз рішень ЄСПЛ у справах щодо порушення статті 10 ЄКПЛ. Зокрема, проаналізовано на підставі правових позицій ЄСПЛ, де міститься порушення ст. 10, і що є правомірним обмеженням свободи вираження поглядів, а що вважається пропагандою. Наголошено, що втручання на національному рівні відповідними органами може призвести до порушення права, гарантованого статтею 10 ЄКПЛ (свобода вираження поглядів), (не) відповідати нагальній суспільній потребі, (не)бути пропорційним переслідуваним законним цілям і (не)бути необхідним у демократичному суспільстві, щоб заходи були необхідні в інтересах національної безпеки та були пропорційними переслідуваній законній меті.

У статті зроблені такі висновки: у своїй практиці ЄСПЛ виробив критерії розрізнення елементів свободи вираження поглядів, яку він захищає, та тієї частини, яка не підлягає захисту. Застосування обмежень, які містяться у статтях 10 і 11, вважаються необхідними в інтересах національної безпеки, суспільної безпеки, запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту прав і свобод інших осіб.

У рішеннях Європейського суду з прав людини міститься важливе розмежування між тими висловлюваннями, які вважаються захищеними, та тими, що перебувають поза сферою захисту Конвенції.

Ключові слова: пропаганда, свобода вираження поглядів, Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини.

Koruts U. Z. The essence of propaganda and restriction of the freedom of expression in the practice of the European Court of Human Rights

The article is devoted to exploring the content of propaganda and limiting the freedom of expression in the case law of the European Court on Human Rights. The propaganda of war poses a threat to every human being, to the world community,

to the security of mankind and to the environment, violating the foundations of peaceful human coexistence. The importance of understanding both the content of the statements that constitute the content of propaganda, incite hatred or enmity, and their context is substantiated.

A legal analysis of ECHR decisions in cases of violation of Article 10 ECHR has been provided. In particular, it has been analyzed on the basis of the ECtHR's legal position, which contains a violation of Article 10, which is a legitimate restriction on the freedom of expression, which is considered propaganda. It is emphasized that intervention at the national level by the relevant authorities may violate the right of Article 10 of the ECHR (freedom of expression) to (not) meet an urgent public need, (not) be proportionate to the legitimate aims pursued and (not) be necessary in a democratic society, measures were necessary in the interests of national security and were proportionate to the legitimate aim pursued.

The article draws the following conclusions: in its practice, the ECtHR has developed criteria for distinguishing between the elements of freedom of expression it protects and the non-defensible part. Application of the restrictions contained in Articles 10 and 11, namely: restrictions are deemed necessary in the interests of national security, public security, the prevention of disturbance or crime, for the protection of health or morals, for the protection of the rights and freedoms of others.

Decisions of the European Court on Human Rights make an important distinction between those which are considered to be protected and those which are outside the scope of the Convention.

Key words: propaganda, freedom of expression, European Court on Human Rights, European Convention on Human Rights.

Вступ. На сьогодні суспільство відчуло гостру потребу в правовому регулюванні захисту прав людини. Основоположні права, які закріплені Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Європейська конвенція, ЄКПЛ), є основними та фундаментальними правами для повноцінного буття людини та відчуття гарантування і захисту її прав. Прецедентна практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) сьогодні виконує функцію надзвичайно важливого інструменту для захисту прав людини. Від створення Суду і дотепер рішення, які приймає цей судовий орган, принципово важливі, оскільки саме в них містяться положення, що дають змогу визначити, наскільки ефективно та якісно дотримуються й забезпечуються права й свободи людини, наскільки гуманізовані джерела національного права, а отже, і правова система держави. Тож на скільки взаємопов'язані права людини та пропаганда?

Пропаганда (коли йдеться про війну, агресію) несе в собі загрозу кожній людині, світовій спільноті, безпеці людства та довкіллю, порушуючи підвалини мирного людського співіснування. Важливо розуміти як зміст висловлювань, що становлять зміст пропаганди, розпалюють ненависть чи ворожнечу, так і їхній контекст. Висловлювання, що розпалює ненависть у певному контексті, може не бути пропагандистським в іншому контексті; а зміст таких висловлювань не може бути проаналізований абстрактно.

Проблема пропаганди досі не була предметом системного дослідження. Однак окремі аспекти цієї проблематики, а також питання свободи вираження поглядів знайшли своє відображення в наукових роботах таких вчених, як Р.М. Валєєв, О.О. Дудоров, Н.А. Зелінська, Т.О. Ісакова, О.О. Костенко, П.В. Пекар, О.Е. Радутний, В. Лисик, Е. Тітко, М. Хавронюк та ін.

Значна кількість рішень Європейського суду з прав людини у справах про порушення ст. 10 сформували норми, які є джерелом права в Україні, а отже, повинні імплементуватися в нашу національну правову систему.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження змісту пропаганди та обмеження свободи вираження поглядів у рішеннях Європейського суду з прав людини.

Результати дослідження. Найбільшою складністю в контексті боротьби з висловлюваннями, що розпалюють ненависть чи ворожнечу, є вміння віднайти справедливий баланс між правом висловлювати свої думки, які «шокують, ображають чи викликають занепокоєння», як це було зазначено Судом ще у 1976 році у справі «Хендісайд проти Сполученого Королівства» [1], та правом інших осіб не бути об'єктами таких висловлювань. У справі «Ербакан проти Туреччини» Суд наголосив на тому, що «толерантність та повага до гідності кожного є фундаментом демократичного, плюралістичного суспільства». Звичайно, не всі думки ґрунтуються на толерантності та повазі до гідності кожного. Але лише ті погляди, які виходять за межі «шокуючих, образливих та тих, що викликають занепокоєння», та, як зазначив Суд у справі «Ербакан проти Туреччини», ті, що «поширюють, підбурюють, сприяють чи виправдовують ненависть, яка спричинена нетолерантністю», можуть (та повинні) бути покарані в демократичному суспільстві [1].

Відповідно до статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод «Свобода вираження поглядів»:

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду [2].

Одним із ключових рішень ЄСПЛ у контексті досліджуваної проблематики статті є рішення у справі «Март та інші проти Туреччини» (*Mart and Others v. Turkey* заява №. 57031/10), в якій ЄСПЛ одноголосно постановив, що мало місце порушення статті 10 (свобода вираження поглядів) Європейської конвенції з прав людини. Справа стосувалася визнання трьох заявників винними у кримінальному провадженні за розповсюдження пропаганди на користь незаконної організації (МЛКП, марксистсько-ленінської комуністичної партії) [3].

Згідно з матеріалами справи Суд присяжних зазначив, зокрема, що заявники були читачами періодичних видань Atılım і Özgür Gençlik, скандували гасла і демонстрували банери і плакати на демонстраціях, а також те, що в їхніх будинках були книги, періодичні видання та документи, пов'язані з організацією, про яку йдеться.

Суд присяжних також зазначив, що під час демонстрацій заявники: скандували гасла на користь МЛКП; несли плакати організації, які суд вважав підрозділами МЛКП; приховували свої обличчя шарфами відповідно до інструкцій МЛКП; махали прапорами цієї організації і портретами його членів. Суд присяжних постановив, що дії, про які йдеться, були спрямовані на публічну демонстрацію сили МЛКП і нав'язування її насильницьких методів населенню. Таким чином, дії становили поширення пропаганди на користь МЛКП, незаконної організації, та просували насильство [4].

У свою чергу заявники скаржилися на те, що вони були засуджені за дії, які потрапили під сферу дії їхніх прав згідно зі статтею 10 (свобода вираження поглядів) та 11 (свобода зібрань та об'єднань). Однак ЄСПЛ постановив, що засудження заявників було засноване на діяльності, яка охоплювалася здійсненням їхнього права на свободу вираження поглядів, і зазначив, що мало місце втручання в здійснення цього права.

Варто відзначити, на що саме звертає увагу ЄСПЛ. Так, на думку Суду:

– національні суди не надали відповідних і достатніх підстав для обґрунтування такого втручання;

– вони не перевіряли зміст статей, опублікованих періодичними виданнями, гасла, які викрикували особи, плакати та прапори, які демонструвались, або публікації та документи, знайдені в будинках заявників.

Отже, сторона Уряду не надала достатнього роз'яснення стосовно того, чи діяльність, про яку йдеться, можливо взагалі розглядати як таку, що містить підбурювання до насильства, збройного опору або повстання, а також те, чи становила вона мову ненависті, котра, на думку Суду, була головним елементом, який необхідно брати до уваги [4]. Як наслідок, Суд вважав, що на підставі рішень національних судів було неможливо визначити, як вони виконували своє завдання зважування свободи вираження поглядів заявників із законними цілями. Отже, втручання не відповідало нагальній суспільній потребі, не було пропорційним переслідуючим законним цілям і не було необхідним у демократичному суспільстві.

Проте принципові акценти та правові позиції слід формувати після ретельного вивчення рішення національного суду. ЄСПЛ зауважив, що не розглянуто зміст статей, опублікованих періодичними виданнями, що були юридичними виданнями, в читанні яких звинувачували заявників. Крім того, суд присяжних не розглядав зміст гасел, які викрикували, або плакатів і прапорів, які демонструвались під час демонстрацій, або публікацій та документів, знайдених у будинках заявників; не надано достатнього роз'яснення стосовно того, чи взагалі було можливо розглядати діяльність, про яку йдеться, як підбурювання до насильства, збройний опір або повстання, а також те, чи становила вона мову ненависті, котра, на думку Суду, була найважливішим елементом, який необхідно враховувати.

ЄСПЛ постановив, що оскільки національні суди не надали відповідних і достатніх підстав для обґрунтування, то втручання, про яке йдеться, не відповідало нагальній суспільній потребі й не було пропорційним переслідуючим законним цілям і, таким чином, не було необхідним у демократичному суспільстві. Отже, мало місце порушення статті 10 Конвенції.

Особливе в контексті даної статті рішення ЄСПЛ, що варто проаналізувати у справі «Зана проти Туреччини», в якій Суд у листопаді 1997 року зазначив, що не було порушення статті 10 ЄКПЛ. Суд визнав, що засудження колишнього майора за висловлення в інтерв'ю своєї підтримки терористичним актам може бути виправданим із точки зору статті 10, § 2. ЄСПЛ вважав, що в даному випадку втручання публічних влад було спрямоване на те, щоб гарантувати національну та суспільну безпеку. Оскільки позивач не відмежувався з достатньою ясністю від актів насильства в південно-східній Туреччині, то вирок можна було вважати пропорційним легітимній меті, що переслідувалась, і відповідним «крайній суспільній необхідності» [6].

У вересні 1994 р. ЄСПЛ визнав порушення статті 10 ЄКПЛ у справі журналіста Джерсілда, який був засуджений датськими місцевими судами за те, що взяв у групи молодих людей інтерв'ю, під час якого вони робили расистські зауваження. З точки зору Суду, об'єктивною метою інтерв'ю не могла бути пропаганда расистських ідей та поглядів: «...методи об'єктивного та зваженого репортажу можуть широко змінюватися, залежно від того, про який засіб інформації йдеться. Ні наш Суд, ні національні суди не повинні брати на себе вибір репортажної техніки, він належить журналістам» (п. 31). На думку Суду, «покарання журналіста за участь у розповсюдженні тверджень, що зроблені в інтерв'ю іншою особою, серйозно зменшуватиме внесок преси в обговорювання справ суспільного значення і може бути рекомендовано тільки за наявності виключно вагомих причин це застосувати» [5].

З огляду на необхідність державного або соціального реагування окремі висловлювання можна віднести до певної групи:

- вільні висловлювання, які не мають жодного протиправного чи образливого підґрунтя;
- висловлювання, які не призводять до кримінальної чи цивільної відповідальності, але викликають стурбованість із позиції норм толерантності, ввічливості та поваги до інших. Такі висловлювання містять жорстку, інколи необ'єктивну критику, образливі коментарі, в яких висловлюється відкрита неповага;
- висловлювання, які не тягнуть за собою кримінальну відповідальність, але можуть викликати обмеження права і стати підставою для притягнення до цивільної відповідальності. Такими висловлюваннями можуть бути пости, які порушують авторські права, завдають шкоди діловій репутації, призводять до завдання моральної шкоди тощо;

– найнебезпечнішими вважаються висловлювання, які є неправомірними відповідно до міжнародного права та можуть потягнути за собою кримінальну відповідальність [3].

Незважаючи на прецедентний характер рішень ЄСПЛ, не всі його правові позиції у справах щодо порушення статті 10 констатують порушення свободи вираження поглядів, зокрема в частині, де йдеться про пропаганду.

Важливою в даному контексті для аналізу та дослідження порушеної у статті проблематики є справа *Zarubin та інші проти Литви* (заяви № 69111/17, 69112/17, 69113/17 та 69114/17 рішення від 19 грудня 2019 року), що стосувалася висилки з Литви та заборони повторного в'їзду чотирьом російським журналістам, які працюють у російській державній телевізійній компанії «Росія-24», після їхніх дій на конференції у Вільнюсі [7].

ЄСПЛ був готовий визнати, що заходи проти заявників склали втручання у їх право на свободу вираження поглядів відповідно до статті 10 ЄКПЛ. Проте він постановив, що органи влади продемонстрували, що ці заходи були необхідні в інтересах національної безпеки та були пропорційними. Зокрема, поведінка заявників на конференції, яку органи влади охарактеризували як агресивну та провокаційну, не відповідала принципам відповідальної журналістики.

Відповідно до матеріалів справи заявники є громадянами Росії, працювали на російському державному телевізійному каналі «Росія-24» репортером, звукооператором, оператором і головним редактором відповідно. У березні 2016 року їх відправили в Литву для висвітлення Форуму вільної Росії у Вільнюсі – заходу, організованого спільно з Міністерством закордонних справ Литви, під час якого розглядалися різні питання щодо Росії, та в якому брали участь різні російські активісти зі сторони опозиції. Основним завданням заявників було висвітлення подій на Форумі та опитування людей, які брали участь у ньому. Проте вони не мали акредитації, але отримали доступ до майданчиків Форуму. Згодом литовські ЗМІ повідомили, що саме заявники спровокували та спричинили інциденти та зриви. Отже, Департамент міграції Литви видав рішення про висилку заявників та заборону повторного в'їзду на один рік. У рішеннях була наведена інформація управління безпеки Литви, що чоловіки, представники телеканалу «Росія-24», можуть становити загрозу для національної безпеки. Вони також посилалися на їхні «напади» під час Форуму, про що повідомляли місцеві ЗМІ та зафіксувала поліція.

Заявники покинули Литву, але подали апеляцію на рішення про висилку. Вони стверджували, що вони мирно виконували свою журналістську роботу, намагаючись взяти інтерв'ю та зняти на відео учасників форуму, але на них напали деякі організатори та учасники конференції.

Крім того, міжнародні звіти вказували на міцний зв'язок між російським урядом та російськими державними ЗМІ. Тому суд вважав, що загальнодоступна інформація разом із секретною інформацією Департаменту державної безпеки, до якої судам був наданий повний доступ, надавала достатні підстави вважати, що заявники становили загрозу для національної безпеки.

Наприкінці суди обох рівнів юрисдикції наголосили на тому, що висилка заявників не була призначена через розповсюдження будь-яких ідей, але через їхні провокаційні дії. Вони також постановили, що ці заходи не перешкоджали заявникам отримувати або передавати інформацію, а також те, що в будь-якому випадку свобода вираження поглядів не була обмежена правом і могла бути обмежена для захисту інших важливих інтересів.

І хоча першочергово ЄСПЛ висловлював сумніви щодо застосовності статті 10 до справи заявників (органи влади видали наказ про їх висилку через агресивні та провокаційні дії, а не будь-які думки, заяви або публікації), проте він не прийняв остаточне рішення з цього питання, оскільки він у всякому разі виявив скаргу неприйнятною. ЄСПЛ зазначив, що заходи, вжиті проти заявників, були засновані на тому, що вони становили загрозу для національної безпеки через їх поведінку. Зокрема, національні органи влади встановили, що:

– заявники отримали доручення від роботодавця зібрати інформацію про відомих російських політичних активістів опозиції, які брали участь у Форумі;

– вони не отримали або не намагалися отримати акредитацію, але отримали доступ до події шляхом обману і спровокували протистояння охоронців та учасників;

– незважаючи на попередження поліції, наступного дня вони намагалися зняти учасників на мобільний телефон, й також існувала інформація, що вони, ймовірно, планували викликати чергове протистояння.

ЄСПЛ повторив, що національні органи влади мали право визначати власні національні інтереси, але під час розгляду справ про втручання у право на свободу вираження поглядів Суд брав до уваги справедливості провадження. Окрім того, докази у справі заявників містили секретну інформацію служб безпеки, проте національні суди мали повний доступ до цієї інформації, що також не було вирішальним, оскільки це не було підтверджено загальнодоступними матеріалами. Суд був переконаний у тому, що суди у вирішальній мірі не поклалися на секретну інформацію, і заявники мали можливість оскаржити фактичні підстави рішень проти них.

ЄСПЛ наголошує, що захист, який стаття 10 надає журналістам, підпорядковується умові, що вони діяли сумлінно з метою надання точної та достовірної інформації відповідно до принципів відповідальної журналістики. Він не обмежувався змістом, але також стосувався поведінки журналіста. У цій справі Суд не зміг визнати, що поведінка заявників була сумісною з концепцією відповідальної журналістики [1]. ЄСПЛ дійшов висновку, що національні органи влади продемонстрували, що заходи проти заявників були необхідними в інтересах національної безпеки і були пропорційними переслідуваній законній меті. Тому скарга була явно необґрунтована і повинна була бути відхилена як неприйнятна.

Варто зазначити, що у своєму рішенні ЄСПЛ послався на Резолюцію про стратегічну комунікацію ЄС для протидії пропаганді проти неї третіми сторонами (2016/2030 (INI) від 23 листопада 2016 р., прийняту Європейським Парламентом), відповідні частини якої – ч. 8, ч. 9, ч. 11 [8].

Висновки. У своїй практиці Суд виробив критерії розрізнення елементів свободи вираження поглядів, яку він захищає, та тієї частини, яка не підлягає захисту. Обмеження, які містяться у статтях 10 і 11, вважаються необхідними в інтересах національної безпеки, суспільної безпеки, запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту прав і свобод інших осіб.

Серед основних принципів ЄСПЛ у сфері свободи вираження поглядів та права на доступ до інформації можна виділити такі.

Свобода вираження поглядів являє собою одну з важливих засад демократичного суспільства та одну з базових умов його прогресу та самореалізації кожного. Втручання у свободу вираження поглядів (обмеження) є допустимим, якщо воно встановлено законом та є необхідним у демократичному суспільстві. Таким чином, втручання у право особи на свободу вираження поглядів становитиме порушення статті 10 Конвенції, якщо воно не підпадатиме під одне з виключень, установлених пунктом 2 статті 10 Конвенції. Відповідно, Суд має по черзі розглянути: чи було втручання у цій справі «встановлено законом», чи переслідувало воно ціль/цілі, яка/які є легітимними відповідно до пункту 2 статті 10, та чи було воно «необхідним у демократичному суспільстві» задля досягнення зазначеної мети. Повинно бути зроблено чітке розмежування між констатацією фактів та оціночними судженнями.

У рішеннях Європейського суду з прав людини міститься важливе розмежування між тими висловлюваннями, які вважаються захищеними, та тими, що перебувають поза сферою захисту Конвенції.

Список використаних джерел:

1. Пропаганда и свобода массовой информации. Памятная записка бюро представителя ОБСЕ по вопросам свободы СМИ. URL: <https://www.osce.org/ru/fom/219726?download=true> (дата звернення: 02.01.2020).

2. Европейська Конвенція з прав людини. European Court of Human Rights Council of Europe, F-67075 Strasbourg cedex. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf. (дата звернення: 02.01.2020).

3. Свобода вираження поглядів у практиці Європейського суду з прав людини. Центр демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/svoboda-vyrazhennya-poglyadiv-u-praktytsi-yeuropejskogo-sudu-z-prav-lyudyny/> (дата звернення: 21.12.2019).
4. Case of Mart v. Turkey. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=EC&id=003-6360738-832>
5. Case of Zana v. Turkey. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58115>
6. Бенедек В., Кеттеман М. Свобода вираження поглядів та Інтернет. URL: <https://rm.coe.int/168059936a> (дата звернення: 04.01.2020).
7. Case of Zarubin and other v. Lithuania. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-200110>
8. Case of Butkevich v. Russia, no. 5865/07, §§ 137-38, 13 February 2018.

ЛИТВИНЕНКО А. А.,
аспірант кафедри міжнародного права
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)
аспірант кафедри права
(Університет імені Роберта Гордона)

УДК 341.6

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.1-2.30>

**ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ
ТАЄМНИЦІ: ПРАКТИКА СУДІВ ДЕЯКИХ КРАЇН АНГЛОСАКСОНСЬКОЇ
І КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ ПРАВОВИХ СІМЕЙ, СУЧАСНА ПРАКТИКА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ПРАКТИКА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ СПРАВЕДЛИВОСТІ**

Правовідносини між банківським працівником та вкладником банку (зокрема й боржником) за законодавством і практикою судів наділені конфіденційністю, як і чимало інших правовідносин, у межах яких існує професійна таємниця (наприклад, правовідносини між лікарем і пацієнтом, між адвокатом і його клієнтом, між священником та тим, хто сповідується), у тому числі й інші комбінації правовідносин, характерні для практики судів континентальної та англосаксонської правової сім'ї. Усі банки володіють каталогами та реєстрами з інформацією, яка характеризує рахунки й інші дані щодо фінансових операцій клієнта банку, і за звичайних умов забороняється розголошувати їх третім особам та організаціям. Практика судів Англії та США, а також країн континентальної Європи (Німеччини, Швейцарії, Австрії, Франції, Ліхтенштейну, Португалії) містить чимало справ, які є цивільними позовами проти банківських і кредитних установ за розголошення інформації щодо фінансових справ клієнтів. В англосаксонській системі права для вирішення таких справ суди використовують принципи деліктного й договірної права, що характерно, зокрема, для Англії та США (наприклад, найвідоміша з ранніх справ ХХ ст. – *Tournier v. National Provincial and Union Bank of England*, а також багато інших, що згадані у статті). Натомість прецедентне право із цього питання у країнах Європи

